

Programma Versterking Opsporing en Vervolging

NFI Voortgangsrapportage 2007

Versie: D 1.1

Datum: 13 juni 2008

Auteur: mr drs I. Morselt

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
2	Programma Uitrol Forensische Samenwerking in de Opsporing (PUF).....	2
2.1	Inleiding.....	2
2.2	Doorontwikkeling Forensische Samenwerking in de Opsporing (FSO)/ Front Office (FO).....	3
3	Programma Ontwikkeling en Overdracht Kennis (POOK)/ Buitenland Research Onderwijs Wetenschap (BROW).....	3
3.1	Inleiding.....	3
3.2	Onderwijs.....	4
3.2.1	Universiteit en Hogeschool van Amsterdam.....	4
3.2.2	politie en justitie.....	5
3.3	Rapporteren Nieuwe Stijl (RNS).....	6
3.4	Forensisch Technische normen (FT-normen).....	10
4	Diversen.....	11
4.1	Twijfelprocedure/Tegenspraakprocedure.....	11
4.2	Landelijke Sporen Databank (LSDb).....	11
4.3	Track & Trace (T&T).....	13
4.4	7x24.....	14
4.5	Fotografie.....	16
5	Financieel overzicht.....	17

1 Inleiding

Voor u ligt de voortgangsrapportage van het NFI voor de uitvoering van het Programma Versterking Opsporing en Vervolging voor het jaar 2007.

Het NFI heeft in 2007 in een aantal gebieden haar eerdere activiteiten uit het Programma voortgezet, zoals het onderwijs aan politie en justitie en aan de UvA en HvA. Daarnaast zijn door voortschrijdend inzicht enkele activiteiten bijgestuurd naar een toekomstgerichte nieuwe aanpak, zoals de uitwerking van de twijfelprocedure naar een tegenspraakprocedure. Tot slot zijn er nieuwe initiatieven ontwikkeld, waarbij de instelling van een fotodienst als voorbeeld kan worden genomen.

In de komende vijftien pagina's wordt deze voortgang nader toegelicht. Per onderwerp zal eerst de opdracht vanuit het VOV worden gegeven. Daarna wordt ingegaan op de voortgang in 2007, waarbij ook wordt gekeken naar de plannen voor 2008. Tot slot volgt een financieel overzicht.

2 Programma Uitrol Forensische Samenwerking in de Opsporing (PUF)

2.1 Inleiding

Opdracht VOV

Het voornemen is versneld over te gaan tot het vormen van zes van deze FSO's op de geografische schaal van de overige bovenregionale samenwerkingsvoorzieningen van de politie. (...) Eén van de belangrijkste doelstellingen is optimalisatie van de ketensamenwerking.

In de afgelopen periode zijn de aard en de kwaliteit van de dienstverlening van het NFI door meerdere partijen kritisch onder de loep genomen. De lange levertijden, die primair het gevolg waren van het feit dat de vraag naar producten en diensten van het NFI structureel groter is dan de capaciteit, waardoor er achterstanden ontstonden, waren een punt van zorg. Prioritering door OM en politie is derhalve een noodzaak. In het verleden waren OM en politie zich niet actief bewust van de capaciteitsbeperkingen bij het NFI en werden er nauwelijks kosten/baten analyses gemaakt voordat onderzoeksopdrachten bij het NFI werden neergelegd. Op dit punt is inmiddels enige verbetering zichtbaar. Het NFI maakt tegenwoordig steeds vaker expliciet duidelijk wat zijn capaciteit per productgroep is - zodat productieafspraken gemaakt kunnen worden met de opdrachtgevers - en ook zal het binnenkort beginnen met het geven van inzicht in de kosten die gemoeid zijn met onderzoeken. Ook wil het NFI tijdig inspelen op ontwikkelingen in de organisatie van Politie en OM en het voorzichtig maar onmiskenbaar ontstaan van concurrentie en marktwerking. Om al deze antwoorden goed te kunnen uitwerken is gekozen voor de ontwikkeling van een professionele, geïntegreerde frontoffice.

Als eerste stap in de vorming van een frontoffice zijn per 1 januari 2008 het Programma Uitrol FSO's (PUF) en de afdeling Frontdesk samengevoegd. In de loop van 2007 zijn alle zeven FSO's operationeel geworden. Het programma PUF is hierbij als project beëindigd en de NFI-

medewerkers van PUF en de FSO's zijn (beheersmatig) bij de Frontdesk geplaatst. Na deze samenvoeging is de afdelingsnaam gewijzigd in Front Office.

2.2 Doorontwikkeling Forensische Samenwerking in de Opsporing (FSO)/ Front Office (FO)

In veel (dienstverlenende) organisaties binnen en buiten de publieke sector is een frontoffice een bekend verschijnsel. In de frontoffice worden alle functies en processen die direct met de klant in verbinding staan gebundeld. Op deze wijze ontstaat een vollediger overzicht dat de onderlinge afstemming en regie op de kwaliteit van de dienstverlening bevordert. Het doel is om de klanttevredenheid te verhogen en de dienstverlening te verbeteren door de klant centraal te stellen en de NFI-organisatie in te richten als een vraaggestuurde en op dienstverlening gerichte organisatie. Het dienstverleningsmodel is hierbij een middel om de prestaties, de samenwerking en de ketenafstemming te verbeteren. Voor de klanten (ketenpartners) zou dit onder meer merkbaar moeten zijn in een sterke verbetering van:

de kwaliteit van de producten;

levertijden;

leverbetrouwbaarheid;

service, onder meer ten aanzien van informatievoorziening, bereikbaarheid en houding.

Het ontwikkeltraject Front Office heeft tot doel de Front Office uitgaande van deze startsituatie opnieuw in te richten en te versterken. Naast het boven reeds genoemde is daarbij uitdrukkelijk verzocht om de versterking van het multidisciplinaire onderzoek (in het bijzonder de coördinatie en rapportage daarvan), evenals het multidisciplinaire (gemeenschappelijke) vooronderzoek, in deze ontwikkeling mee te nemen. Het streven is dat deze herinrichting in de periode 2008-2009 plaatsvindt zodat de vernieuwde Front Office uiterlijk 1 januari 2010 volledig operationeel is.

Voor de FSO's betekent de inrichting van de Frontoffice dat er een scherpere afbakening zal plaatsvinden in de rollen en verantwoordelijkheden van de forensisch adviseur van politie en NFI. De eerstgenoemden zijn primair verantwoordelijk voor de opdrachtformulering van politie en OM als klanten van het NFI. De adviseurs van het NFI zijn daarentegen primair verantwoordelijk voor de intake door het NFI en voor het nakomen van de bij de intake gemaakte afspraken. Aan de overall-doelstelling van de forensische samenwerking in de opsporing verandert niets: de optimalisatie van de ketensamenwerking blijft centraal staan en het NFI zal ook op locatie werkzaam blijven. Een systeem van videoconferencing tussen de FSO's en het NFI is in aanbouw. De bovenstaande aanscherping van de VOV-afspraken heeft de volledige instemming van het OM en de politie.

3 Programma Ontwikkeling en Overdracht Kennis (POOK)/ Buitenland Research Onderwijs Wetenschap (BROW)

3.1 Inleiding

Het Programma Ontwikkeling en Overdracht Kennis is naar aanleiding van het VOV in het leven geroepen om op het gebied van onderwijs, rapporteren, buitenland en research en development te professionaliseren. In 2007 heeft bij het NFI een noodzakelijke stafreorganisatie plaatsgevonden.

Gezien de termijn waarbinnen het Programma OOK in de staande organisatie zou moeten worden opgenomen, heeft de directie van het NFI besloten deze imminente stap in de stafreorganisatie mee te nemen.

Met uitzondering van het project Rapporteren Nieuwe Stijl zijn de eerder genoemde onderdelen ondergebracht in de stafafdeling Buitenland, Research en development, Onderwijs en Wetenschap (BROW). RNS is nu ondergebracht in de stafafdeling Kwaliteit en Project Management (KPM). In verband met de continuïteit wordt RNS in deze rapportage onder het onderdeel POOK/BROW behandeld.

3.2 Onderwijs

Opdracht PVOV

Kennis over forensisch-technisch werk bij de strafrechtketen vergroten door algemene kennisoverdracht en het verzorgen van lesprogramma's, zodat gebruikers van NFI-rapporten de rapporten begrijpen en weten welke vragen er nog gesteld moeten worden.

3.2.1 Universiteit en Hogeschool van Amsterdam

Op het gebied van onderwijs is verder gewerkt aan de samenwerking met de Hogeschool van Amsterdam (HvA) en met de Universiteit van Amsterdam (UvA).

Aan de 4-jarige HvA opleiding Forensisch Onderzoek wordt sinds 2005 vanuit het NFI structureel een bijdrage aan het forensische onderwijs geleverd in de vorm van gastlessen en enkele stageplaatsen, zodat vanaf 2009 de eerste forensisch onderzoekers op HBO-niveau de markt op kunnen om het niveau van de Forensische Opsporing (FO) te verhogen. In 2007 hebben deze studenten in hun derde leerjaar stage gelopen bij hoofdzakelijk de FO-afdelingen van de politiekorpsen. Deze eerste nadere kennismaking tussen korps en forensisch HBO-er in opleiding is over het algemeen wederzijds goed bevallen. Deze zij-instromers kunnen deels zorgen voor opvang van de vergrijzing bij de FO en deels voor verhoging van de kwaliteit en opleidingsniveau. Het NFI investeert hier veel in, maar houdt bij het plannen wel rekening met haar andere kerntaken.

Aan Universiteiten en Hogescholen is in 2007 voor 2334 uur aan onderwijs besteed door het NFI. In deze uurtotalen zit ook onderwijsontwikkeling opgenomen, er is in 2007 veel geïnvesteerd in het ontwikkelen van nieuwe cursussen. Voor 2008 liggen om deze reden de uurtotalen lager: 2053 uur voor hogescholen en universiteiten.

Ook aan de tweejarige UvA masteropleiding Forensic Science worden structureel onderwijsbijdragen geleverd. Dit gebeurt in de vorm van het leveren van docenten, van gastlessen en van stageplaatsen. Doel van het meewerken aan deze master is enerzijds zorgen voor hoger opgeleide forensische bètawetenschappers in de forensische keten en anderzijds komen tot universitaire verankering van forensisch wetenschappelijk onderzoek.

Met de drie onderwijsinstellingen HvA, UvA en Politieacademie is een overkoepelend convenant afgesloten om te komen tot een Forensisch Expertisecentrum (FOREC). In 2008 is de eerste

forensisch hoogleraar benoemd, dr Ate Kloosterman, met een leerstoel in de forensische biologie aan de UvA, een tweede leerstoel ligt in het verschiet.

In 2009 wordt gewerkt aan postacademische cursussen en summercourses aan de UvA.

3.2.2 politie en justitie

Opdracht PVOV

...middels verplichte opleidingen gewerkt zal worden aan een bredere basiskennis bij alle officieren en senior parketsecretarissen. Daarnaast is er bij de parketten om meerdere redenen ook meer diepgaande expertise vereist.

Het NFI heeft in het programma POOK in samenspraak met de SSR het cursusaanbod gewijzigd. Was in 2006 een start gemaakt met het herzien van de basis cursus en de verdiepingscursus over DNA, in 2007 is een drietal nieuwe verdiepingscursussen opgezet en uitgevoerd. Deze cursussen richten zich op de deskundigheidsgebieden die een verbinding hebben met de zwaardere misdrijven als moord en doodslag: pathologie en toxicologie; technisch brandonderzoek en brandversnellende middelen; wapens, munitie en schotresten. De cursussen zijn alle eenmaal uitgevoerd en geëvalueerd.

Voor de verdiepingscursus 'pathologie en toxicologie' is daarnaast in samenwerking met de politieacademie een DVD gemaakt over de sectie/inwendige schouw en de activiteiten die daaromheen plaatsvinden: het intakegesprek, de uitwendige schouw, de terugrapportage, het toxicologisch onderzoek, het odontologisch onderzoek en het antropologisch onderzoek. De DVD wordt ook door de Politieacademie gebruikt voor onderwijs aan niet-technisch rechercheurs, maar dan vervalt het onderdeel van de inwendige schouw.

Tevens heeft de eerste groep forensisch officieren de inblikstage doorlopen: een zestal dagen kregen de officieren de kans om alles te vragen over de door henzelf aangedragen deskundigheidsgebieden aan de hand van geanonimiseerde rapportages. Deze nieuwe werkvorm werd door zowel officieren als deskundigen als zeer leerzaam ervaren en als een goede manier om tot een goed netwerk te komen.

In 2007 is contact geweest met de Nederlandse Vereniging van Straf Advocaten en heeft het NFI een tweedaagse basis cursus aangeboden op dezelfde leest geschoeid als de SSR-basis cursus, maar met deskundigheidsgebieden naar keuze van de deelnemers. Daarnaast hebben enkele vertegenwoordigers van de NVSA een DNA-verdiepingscursus bijgewoond. Er zijn tentatieve afspraken gemaakt voor 2008.

Het onderwijs aan de politie heeft weinig wijzigingen gekregen ten opzichte van 2007. Er is een viertal Masterclasses georganiseerd en het onderwijs aan de PA is inhoudelijk gelijk gebleven. Wel is het aantal contacturen toegenomen. Dit heeft geresulteerd in efficiency verhogende afspraken.

Voor 2008 zijn de volgende plannen uitgezet. De nieuwe cursussen voor de SSR worden in verbeterde vorm nogmaals uitgevoerd. De nieuwe groep forensisch officieren wordt in mei en juni verwacht voor de inblikstage.

Met de PA wordt gekeken hoe onderwijs kan worden gegeven met behulp van videoconferencing, waardoor deskundigen van het NFI niet voor twee uur les naar Zutphen

hoeven te reizen. Tevens staat het afstemmen van cursussen op verschillende niveaus op het programma.

Aan politie en justitie is in 2007 voor 3016 uur aan onderwijs besteed door het NFI. Voor 2008 liggen de geprognosticeerde uurtotaal iets lager: 2097 uren.

3.3 Rapporteren Nieuwe Stijl (RNS)

Opdracht VOV

In het programma VOV werd het NFI gevraagd te investeren in de verbetering van de leesbaarheid en begrijpelijkheid van de rapportages. In dit kader is het project Rapporteren Nieuwe Stijl (RNS) opgezet. Dit project heeft tot doel de toegankelijkheid van NFI-rapporten te verhogen voor klanten van het NFI door extra aandacht te besteden aan de helderheid, eenduidigheid, volledigheid en wetenschappelijke correctheid van rapporten.

Onderdelen project Rapporteren Nieuwe Stijl

In onderstaande tekst wordt kort uiteengezet welke onderdelen in 2007 (en begin 2008) zijn voltooid. Ook wordt inzicht gegeven in geplande zaken voor 2008 en verder. De belangrijkste onderdelen zijn:

- RNS-gebruikerspanel;
- RNS-werkgroep;
- Richtlijnen voor rapporteren;
- Vakbijlagen;
- Feedback.

RNS-gebruikerspanel

Externe reflectie op rapporten van het NFI is de belangrijkste bron van informatie die gebruikt kan worden om de leesbaarheid en begrijpelijkheid van deze producten te vergroten. Daarom is een gebruikerspanel opgezet dat rapporten evalueert. Het gebruikerspanel bestaat uit elf leden. De leden van het gebruikerspanel vertegenwoordigen het Openbaar Ministerie, de Zittende Magistratuur, de Advocatuur en de Politie; als zijnde Officier van Justitie, Parketsecretaris, Rechter, Rechter-commissaris, Strafrechtadvocaat, (hoofd) Technische Recherche en TGO-leider. Daarnaast zijn twee leden (Rechter-commissaris en Strafrechtadvocaat) geworven als reserveleden. Deze leden worden geactiveerd wanneer één of meer vaste leden niet naar een bijeenkomst kunnen komen. Namens het NFI nemen ondermeer de projectleider en één van de twee principal scientists deel aan bijeenkomsten. (Per 1 januari 2008 zijn twee principal scientists benoemd die zich bezig houden met de Scientific Control van het NFI. In 2007 werd deze rol in het gebruikerspanel vervuld door de Chief Scientist.) In 2007 is het gebruikerspanel 3 keer bijeengekomen. Het gebruikerspanel let vooral op de helderheid, eenduidigheid en volledigheid van de rapporten.

De feedback die verkregen is vanuit het gebruikerspanel is verwerkt in de nieuwe richtlijnen voor het schrijven van rapporten. Tussentijds zijn de rapporteurs in de onderzoeksafdelingen op de hoogte gesteld van de belangrijkste knelpunten die het gebruikerspanel constateerde.

Ondertussen is het gebruikerspanel geëvalueerd. Zowel de leden van het gebruikerspanel als het NFI zijn zeer positief en hebben bijeenkomsten met het gebruikerspanel als waardevol ervaren. Daarom wil het NFI dit in de toekomst continueren. Momenteel wordt nagedacht over een nieuwe opzet voor de bijeenkomsten, waarbij gekeken wordt naar minimalisatie van de tijdsinvestering aan de kant van de leden van het gebruikerspanel en een maximalisatie van de opbrengst voor het NFI. Dit zou kunnen resulteren in een nieuwe opzet. Het voorstel wordt in juni 2008 gepresenteerd. Direct aansluitend worden nieuwe afspraken met het gebruikerspanel ingepland.

RNS-werkgroep

Naast externe reflectie op rapporten, is interne reflectie ook belangrijk. Daarom is binnen het project RNS een werkgroep opgericht. De werkgroep bestaat uit dertien leden. Tien leden vertegenwoordigen de verschillende onderzoeksafdelingen en deskundigheidsgebieden van het NFI. Daarnaast zijn er ook vertegenwoordigers vanuit de afdelingen Communicatie, Juridische Zaken, en Kwaliteit en Procesmanagement. In 2007 is de werkgroep een keer per maand bijeengekomen. De werkgroep let vooral op de mogelijkheden tot verbetering van de leesbaarheid en begrijpelijkheid zonder afbreuk te doen aan de wetenschappelijke correctheid.

De feedback die verkregen is vanuit het gebruikerspanel werd binnen de werkgroep geëvalueerd en omgezet in richtlijnen voor het schrijven van rapporten. Daarnaast zijn veel van de suggesties voor verbetering van de rapporten afkomstig vanuit deze werkgroep en/of de verschillende afdelingen van het NFI. De werkgroep heeft veelal de afweging gemaakt tussen inspanning en te bereiken resultaat om de noodzaak en wenselijkheid van veranderingen in te schatten. Hierbij heeft de werkgroep altijd de wetenschappelijke kwaliteit van rapporten als richtinggevend kader gebruikt. (Ook in de werkgroep neemt om die reden een principal scientist actief deel.)

De bijeenkomsten zullen in 2008 minder gericht zijn op het vaststellen van nieuwe richtlijnen voor het schrijven van rapporten en meer op de vraag hoe de rapporten beter kunnen aansluiten bij het kennisniveau van, en gebruik door, klanten. De bijeenkomsten worden daarom thematisch ingepland met een lagere frequentie. De thema's die besproken worden zijn afhankelijk van aangedragen onderwerpen. De onderwerpen kunnen worden aangedragen door externen (bijvoorbeeld, rond het thema 'interpretaties van resultaten en conclusies'), internen (zoals, het thema 'hoe om te gaan met noodzakelijke afwijkingen van de nieuwe richtlijnen'), of gedeelde problemen (bijvoorbeeld, nieuwe afspraken omtrent 'de verantwoordelijkheid voor de formulering van vraagstellingen en hypothesen').

Richtlijnen voor rapporten

Richtlijnen voor het schrijven van standaardrapporten zijn in 2007 reeds opgesteld. In 2007 en 2008 is gewerkt aan richtlijnen voor maatwerkrapporten. Hieronder wordt de huidige status van deze richtlijnen kort uiteengezet.

Richtlijnen voor het schrijven van maatwerkrapporten

November 2007 kwam een eerste versie van de richtlijnen voor het schrijven van maatwerkrapporten beschikbaar. December 2007 zijn deze richtlijnen aan de onderzoeksafdelingen van het NFI gepresenteerd middels instructiebijeenkomsten. Vanaf januari 2008 zijn alle deskundigen verplicht volgens de nieuwe afspraken te rapporteren.

In de richtlijnen is expliciet aandacht voor zaken die zijn voortgekomen uit de evaluatiecommissie Schiedammer Parkmoord, het gebruikerspanel en de werkgroep. De belangrijkste onderdelen waaraan expliciet aandacht moet worden geschonken zijn: communicatie vóór de start van het onderzoek (verkregen informatie), het aangeleverde onderzoeksmateriaal (toetsing van kwaliteit en kwantiteit van aangeleverde materialen), de vraagstelling en hypothesen, het vermelden en motiveren van bepaalde keuzes die gemaakt zijn in het onderzoek (bijvoorbeeld de keuze om bepaalde materialen wel of niet te onderzoeken), het expliciet rapporteren van alle bevindingen (inclusief vermelding van en uitleg over negatieve, tegenstrijdige en/of onbetrouwbare resultaten), uitleg over onderzoeksmethodiek (bijvoorbeeld het vermelden van de experimentele status van een onderzoeksmethode), een duidelijkere scheiding tussen feitelijke resultaten, interpretaties en de uiteindelijke conclusies als antwoord op de vraagstelling. Uiteraard is er daarnaast aandacht voor het taalgebruik (bijvoorbeeld het zo mogelijk voorkomen van vakjargon).

Mei 2008 worden de richtlijnen opgenomen in Quality OnLine, waarna alle deskundigen verplicht zijn om rapporten conform de vastgestelde richtlijnen te schrijven. In deze maand worden ook sjablonen voor het schrijven van rapporten opgeleverd waardoor deskundigen ook digitaal ondersteund worden bij het opmaken en schrijven van rapporten.

Audits

Nadat in mei 2008 de richtlijnen zijn vastgelegd in het interne kwaliteitssysteem Quality OnLine worden afdelingen gecontroleerd op de naleving van deze richtlijnen. In enkele gevallen zijn afdelings specifieke afwijkingen van de richtlijnen mogelijk noodzakelijk, maar in alle andere gevallen worden afdelingen geacht de richtlijnen te volgen.

Vakbijlagen: Achtergrondinformatie bij NFI-rapporten

Als ondersteuning bij rapporten ontwikkelt het NFI vakbijlagen. Vakbijlagen leveren achtergrondinformatie over onderzoeksgebieden en onderzoeksmethoden. Vakbijlagen en rapporten dienen afzonderlijk van elkaar gelezen en begrepen te kunnen worden.

Op het moment van schrijven heeft het NFI elf vakbijlagen geproduceerd. Dit zijn de vakbijlagen: Brandversnellende Middelen, Digitaliseren Video, Documentonderzoek, Driedimensionale Computermodellen en Fotogrammetrie, Gezichtsvergelijking, Onderzoek Anonieme Brieven, Pixeldefecten, Schoensporenonderzoek, Statistiek Afstands- en Snelheidsbepaling, Verfonderzoek, en Waarschijnlijkheidstermen. Voor het tot stand komen van de overige vakbijlagen zijn afspraken gemaakt met de afdelingshoofden die verantwoordelijk zijn voor de desbetreffende onderzoeksgebieden. Het streven is om de meerderheid van de vakbijlagen voor eind 2008 gereed te hebben. Uiteindelijk zullen 36 vakbijlagen gerealiseerd worden binnen het project RNS.

De richtlijnen voor het schrijven van vakbijlagen zijn opgesteld in samenwerking met, of naar aanleiding van suggesties van, het gebruikerspanel, de werkgroep en een externe eindredacteur.

Feedbacksystematiek: toewerken naar klantgericht rapporteren

Het NFI hecht veel waarde aan feedback van gebruikers. Daarom is binnen het project RNS ruimte ingeboekt voor het ontwikkelen en opzetten van een feedbacksystematiek. Het plan voor deze systematiek wordt in juni 2008 voorgelegd voor akkoord; vanaf januari 2008 zijn er om die reden veelvuldig gesprekken gevoerd met betrokkenen (m.n. FSO's en het gebruikerspanel). De belangrijkste onderdelen van de systematiek zullen een feedbackformulier, klantenbezoeken en een digitale informatieomgeving zijn. Uiteraard wordt feedback verkregen via intern of extern onderwijs (bijvoorbeeld naar aanleiding van de oefenrechtbank) ook vastgelegd en teruggekoppeld aan deskundigen.

Feedbackformulier

Begin 2008 is gewerkt aan een feedbackformulier dat kan worden meegestuurd met rapporten. Het primaire doel van de formulieren is klanten te stimuleren contact op te nemen met het NFI wanneer zij op- of aanmerkingen hebben betreffende rapportages.

Klantenbezoek

In 2008 zal er tijd worden ingepland voor regulier klantenbezoek.

Digitale informatieverstrekking

Het internet is een medium dat bij uitstek geschikt is voor het geven en ontvangen van feedback. Daarom zal het NFI ook inzetten op vernieuwing en optimalisatie van haar intra- en extranet.

Voortgang en planning

Het project RNS heeft in 2007 en 2008 vertraging opgelopen. Deze vertraging werd veroorzaakt doordat het langer heeft geduurd voordat er consensus kon worden bereikt over de nieuwe richtlijnen voor het schrijven van rapporten. In de originele planning was geen tijd ingepland voor het testen van de richtlijnen door deskundigen en het evalueren van deze test door de werkgroep. Het project heeft de maanden januari, februari en maart 2008 gebruikt om de richtlijnen te testen en evalueren. Tevens is er vertraging opgelopen door het vertrek van de projectleider. Deze vertraging is opgevangen door een herverdeling van de taken en het aanstellen van een nieuwe projectleider.

Voortgang 2007-2008:

1. Gebruikerspanel gevormd
2. Werkgroep gevormd
3. Richtlijnen voor het schrijven van maatwerkrapporten opgezet
4. Vakbijlagen ontwikkeld

Doelstellingen 2008:

1. Gebruikerspanel geëvalueerd en geherstructureerd – continuering van gebruikerspanel alsmede integratie van gebruikerspanel in de te ontwikkelen feedbacksystematiek
2. Werkgroep gecontinueerd
3. Richtlijnen definitief vastgelegd in Quality OnLine (mei 2008); sjablonen voor het schrijven van maatwerkrapporten conform de richtlijnen (mei 2008); start controle op naleving van de richtlijnen middels interne audits
4. Voor de onderzoeksafdelingen die nu nog geen vakbijlagen hebben, worden in 2008 vakbijlagen ontwikkeld

5. 5. Juni 2008 is er een document dat beschrijft hoe feedback van klanten wordt vastgelegd en teruggekoppeld aan deskundigen
6. In 2008 wordt het onderwijs betreffende het schrijven van rapporteren herzien conform de richtlijnen, naast het reguliere onderwijs wordt vanaf 2008 ook een vorm van intervisie aangeboden

3.4 Forensisch Technische normen (FT-normen)

Opdracht VOV

Er komt een verbeterde procedure voor het ontwikkelen en valideren van FT-normen. Verder zullen op korte termijn nieuwe FT-normen worden vastgesteld op een aantal gebieden, waaronder voor de lijkschouw en het vervoeren en bewaren van stoffelijke overschotten.

Stand van zaken over 2007 (voortgang 2007)

Procedures voor FT-normen

In 2007 is een nieuwe procedure ingevoerd voor het aanvragen, ontwikkelen en valideren van FT-normen. Verder heeft de GRAM (een overleg tussen politie en NFI om tot nieuwe FT-normen te komen) een plan opgesteld met daarin een nauwere definitie van FT-normen en een structurele inbedding van het eigenaarschap, het beheer en de publicatie van de FT-normen. Daarbij is ook voorzien in een structurele inbedding van de GRAM als procedureel orgaan voor FT-normen en het uitbreiden van de GRAM met een vertegenwoordiging van het OM. Uitgangspunt van dit plan is dat FT-normen een kwaliteitsinstrument van voor FO van Politie Nederland is voor het veiligstellen, onderzoeken en aanbieden van sporen en sporendragers voor forensisch vervolgonderzoek. Verder voorziet het plan in een versie beheer van FT-normen zodat de geldigheidshistorie kan worden achterhaald en een registratie van aanvraag en validatie van de normen zodat transparant is waarom bepaalde FT-normen wel of juist niet zijn ontwikkeld. Dit plan is in november 2007 besproken met SBG-FO en NFI.

Invoeren nieuwe FT-normen

In 2007 zijn de door een werkgroep van deskundigen uit de Forensische Opsporing van de politie, van het Forensisch Medisch Genootschap en van het NFI ontwikkelde FT-normen gevalideerd. In november zijn de volgende FT-normen gepresenteerd als een product van het PVOV:

FT 1000.01 Schriftelijke en fotografische registratie van een slachtoffer op de plaats delict

FT 1000.03 Verpakken van het slachtoffer op de plaats delict

FT 1000.04 Het vervoer van het in beslaggenomen slachtoffer voor en vervolgonderzoek

FT 1000.05 De opslag, het beheer en de inrichtingseisen van een politiemortuarium voor een in beslaggenomen slachtoffer (voor een vervolgonderzoek)

FT 1200.01 Lijkschouw

Deze FT-normen hebben een ingangsdatum van 1 januari 2008, met uitzondering van 1000.05 waarvoor een overgangperiode van een jaar geldt, gezien de infrastructurele eisen die de norm oplegt. De FT-norm 1200.01 is zodanig opgesteld dat deze overeenkomt met de FMG richtlijn voor de lijkschouw.

Vooruitblik 2008

De GRAM zal worden uitgebreid zijn met een vertegenwoordiger van het OM, liefst een Forensisch Officier. Het plan voor definitie van FT-normen en de structurele inbedding zal ter vaststelling worden aangeboden aan de SBG-FO. Hierop zal een inhaalslag worden

georganiseerd om de bestaande FT-normen te bezien tegen het licht van de nieuwe definitie en zullen de benodigde structuren (beheer FT-normen met versie beheer en registratie van de aanvragen/en validaties) worden opgezet. Naar verwachting zal dit eind 2008 voltooid kunnen zijn.

4 Diversen

4.1 Twijfelprocedure/Tegenspraakprocedure

Opdracht VOV

In het kader van tegenspraak is een door het OM vast te stellen procedure opgesteld, die door het NFI wordt gevolgd als er sprake is van twijfel bij het NFI ten aanzien van de vraag of door politie en OM de juiste onderzoekskeuzes worden gemaakt en/of op de juiste verdachten wordt gewerkt.

In 2007 is gebleken dat de in het kader van het VOV opgestelde twijfelprocedure onvoldoende aansluit bij praktijk van alledag: niet alleen bleek het moeilijk om rapporten uit kleine deskundigheidsgebieden te laten ondertekenen door twee deskundigen, ook werd een echte tegenspraakprocedure gemist. Er is gewerkt aan een nieuwe procedure die voortaan de naam “tegenspraakprocedure” draagt en de twijfelprocedure vervangt. De wijziging is erin gelegen dat er een rapportageregister komt voor onderzoekers die formeel niet deskundig zijn, maar die wel aan voldoende en specifiek omschreven criteria voldoen om conceptrapporten te kunnen schrijven die door een deskundige worden geschaduwd. Daarnaast geldt nu een escalatiemodel waarbij naast het al bekende schaduwen een volgende stap naar de tegenspraak kan worden genomen, voordat eventueel de directie formeel wordt ingeschakeld.

In 2008 zal de nieuwe procedure worden geïmplementeerd. Onderzoekers die in aanmerking komen voor de rapportagebevoegdheid zullen interne cursussen volgen om zich op de taak voor te bereiden. Daarnaast zal een procesbeschrijving worden gemaakt om tot een evenwichtige keuze van tegenspraakzaken te komen.

4.2 Landelijke Sporen Databank (LSDb)

Opdracht VOV

...zou – op landelijk niveau – een database ontwikkeld moeten worden ten behoeve van registratie van svo's die het mogelijk maakt svo's en sporen te volgen gedurende het onderzoek en waarin ook onderzoeksopdrachten verwerkt kunnen worden.

Ontwikkelingen tot 2007

Het beleidsvoornemen van het kabinet om te komen tot een Landelijke Sporen Databank (LSDb) heeft in 2003, na een eerste verkenning, geleid tot het instellen van een pilot. Doel van de pilot was te onderzoeken wat de mogelijkheden waren op het gebied van het combineren van DNA en Dactyloscopische databanken en aldus te verkennen of een eventuele LSDb meerwaarde heeft. Bij de start van de pilot was het idee dat een LSDb een allesomvattend systeem zou moeten zijn waarin alle informatie van alle sporen zou moeten zitten. Hierbij werd door verschillende partijen ook gedacht dat het ook alle afbeeldingen van sporen zou moeten bevatten. De vraag is echter of

dit wenselijk en haalbaar is. Ervaringen, onderzoek en ontwikkelingen in de afgelopen periode zijn daarbij van invloed.

Tijdens de pilot heeft de dNRI ervaring opgedaan met het ontwikkelen van een Landelijk Sporen Coördinatiebestand (LSC). Dit bestand is in nauwe samenwerking met de regionale sporencoördinatoren en het NFI tot stand gekomen. Daarbij is het landelijke bestand ook weer ter beschikking aan alle regio's gesteld. Dit bestand heeft als basis gediend voor het opdoen van ervaring op het gebied van analyse en coördinatie op basis van landelijke sporeninformatie. Evaluatie heeft geleid tot de conclusie dat dit bestand een solide basis vormt waarmee sporenanalyse -en coördinatie een belangrijk instrument in handen heeft en waarmee de weg naar Forensic Intelligence is ingeslagen. Inmiddels is er in 2007 een verbeterde versie ontwikkeld en operationeel en heeft het de vorm van een webapplicatie gekregen.

Tevens is er, in opdracht van het WODC, door de NPA een onderzoek gedaan waarbij de vraag centraal stond wat de (on)mogelijkheden van sporendatabanken zijn. Conclusie van het onderzoek is dat het niet de essentie is om alle sporen onder te brengen in een databank maar dat analyse van sporeninformatie moet leiden tot clustering van zaken. Daarbij zit de moeilijkheid aan de ene kant in de selectie van de informatie, wat is bruikbaar en van voldoende kwaliteit voor analyse? Aan de andere kant is de moeilijkheid de interpretatie van de uitkomsten, het voorkomen van tunnelvisie en het bepalen van prioriteiten in de opsporing. Deze externe evaluatie heeft, naast de eigen bevindingen, geleid tot de constatering dat er meerwaarde is en dat er nog potentie zit in andersoortige sporen. Conclusie is dat er voldoende aanwijzingen zijn die doorontwikkeling rechtvaardigt.

Daarnaast is er vanuit het Programma Versterking Opsporing als één van de uitgangspunten gedefinieerd het ontwikkelen van de procedure "volgen spoor". Onderdeel van de procedure is de landelijke invoering van een uniek Spoor Identificatie Nummer (SIN). Doel van de procedure is het verkrijgen van zicht op sporen om daarmee de "chain of custody" te waarborgen. Om deze procedure te ondersteunen heeft men opdracht gegeven tot de ontwikkeling van een Landelijk Spoor Volgstelsel (LSV).

2007

In opdracht van de Strategische Beleidsgroep Forensische Opsporing en de directie van het NFI, heeft een projectgroep de afgelopen periode het traject LSDb verder opgepakt en uitgevoerd.

Hieraan lagen een tweetal uitgangspunten ten grondslag:

Ten eerste de wens om de sporen-gegevensverzamelingen van politie en NFI inzichtelijk te maken. En daaruit keuzes te maken ten aanzien van de uit te nutten sporen-gegevensverzamelingen.

En ten tweede te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de sporen-gegevensverzamelingen te ontsluiten door het eenvoudig doorzoekbaar maken en presenteren.

In 2007 heeft bij het NFI een gedetailleerde inventarisatie van sporen- en referentiedatabanken plaatsgevonden. Deze inventarisatie leidt ruwweg tot een 10-tal sporendatabanken en een 50-tal referentiedatabanken. Hierbij zijn meegerekend databanken die weliswaar in gebruik zijn van het NFI maar niet in beheer c.q. eigendom.

Bij het NFI heeft naast de registratie van het soort forensische databank ook een onderzoek plaatsgevonden naar de opbouw van de databanken. Dit betekent dat gekeken is naar de sleutelgegevens die de betreffende databank rijk is. Op grond van deze gegevens is vanuit automatiseringstechnisch oogpunt een oordeel gegeven over de kansrijkheid van het gebruik van de betreffende databank. Er is nog geen uitspraak gedaan over de opsporingswaarde en wetenschappelijke (bewijs-) waarde van de toepassing van deze databanken. Hierover zullen politie en NFI in 2008 over oordelen.

Eveneens in 2008 zal een tweetal pilots worden uitgevoerd. Deze pilots, waarbij de informatie uit een derde forensische database zal worden gekoppeld met het huidige LSC, beogen op een empirische wijze inzichtelijk te maken in hoeverre de koppeling van (informatie van) forensische databanken leidt tot meer informatie over clusters van sporen en/of criminele samenwerkingsverbanden. Eén van de pilots zal worden uitgevoerd met een NFI-databank de ander met een databank in eigendom van de politie.

Naast het uitvoering geven aan de pilots zal binnen het NFI een aanvang worden gemaakt met het project Kwantitatieve Spoorvergelijk en Spoorcombinatie (KSS). Het doel van het KSS project is om meer informatie uit de combinatie van sporen te behalen, waardoor ook zwakker gelijkende sporen gezamenlijk tot bruikbare opsporingshypotheseën kunnen leiden. Hiertoe is het noodzakelijk om in het spoorvergelijgings- en spoorcombinatieproces zoveel mogelijk informatie te behouden. Het KSS project richt zich op het combineren van sporen waarbij de onzekerheidsinformatie expliciet wordt gemodelleerd. Bovendien zal naast de sporen die in het huidige coördinatiebestand zijn gebruikt, te weten DNA en vingersporen, een derde nader te bepalen spoortype worden opgenomen. Dit additionele spoortype zal vrijwel automatisch minder goed onderzocht zijn dan DNA en vingersporen. Bovendien dient het spoortype met zekere regelmaat in combinatie met DNA en/of vingersporen aangetroffen te worden. Het onderzoek zal door een promovendus uitgevoerd gaan worden en heeft een doorlooptijd van circa 2 jaar.

Dit project past goed bij de strategie van het NFI om de bewijswaarde meer en meer te objectiveren en zodoende minder afhankelijk te zijn vaak noodzakelijkerwijs subjectieve deskundigen-oordelen.

4.3 Track & Trace (T&T)

Opdracht VOV

Twee samenhangende aanbevelingen uit rapport Commissie Posthumus:

- *zou – op landelijk niveau – een database ontwikkeld moeten worden ten behoeve van registratie van svo's die het mogelijk maakt svo's en sporen te volgen gedurende het onderzoek en waarin ook onderzoeksopdrachten verwerkt kunnen worden.*
- *een svo een uniek nummer krijgt en gevolgd kan worden door het onderzoek en hele strafrechtsketen heen (en ook daarna nog). Dat systeem moet gebruikt worden door politie, justitie en NFI.*

Resultaten 2007

1. samenwerking met uitvoerder tot stand gekomen; zij zorgen voor:
  - a) productie SIN-labels (Spoor Identificatie Nummer)

Politie, OM en NFI zijn overeengekomen dat er een uniek nummer komt voor elk spoor; dat wordt het zogeheten SIN. Daarvoor zijn labels ontwikkeld en geproduceerd. De labels zijn voorzien van een barcode, van een leesbare nummering (4 letters, 4 cijfers en de code NL, dus bijvoorbeeld AAAA0000NL) en van een RFID-chip.

- b) ontwerp voor plaatsing antennes en readers in NFI-gebouw. Hieraan vast zit de zogeheten compartimentering van het hele gebouw.
- c) bouw van software "Imotion". Dit is het programma waarin de gelezen gegevens van de chips die langs antennes/readers komen, geregistreerd worden.

2. aanpassingen nodig voor Promis

De gegevens die in Imotion geregistreerd worden, moeten met Promis (het 'huispakket' van het NFI) gekoppeld worden. Daarvoor was het noodzakelijk om functionaliteiten in Promis aan te passen. Uiteindelijk wordt inzichtelijk in Promis wanneer wie welk svo naar welk compartiment heeft gebracht.

3. Samenwerking met politie

Politie bereidt de korpsen voor op invoering Landelijk Sporen Volgsysteem. Track & Trace, voor zover het de SIN-labelling betreft, is een onderdeel van het LSV.

4. Interne communicatie

Vindt plaats door

- a) stuurgroepoverleg op 2- maandelijks basis en bij belangrijke beslismomenten
- b) projectgroepoverleg (waarin vertegenwoordigd de betrokken afdelingen: Informatisering, Juridische Zaken, Inkoop, Technische Dienst, Automatisering, een Lijnafdeling en de Front Office)

Resultaten 2007

1. productie andere typen SIN-labels

Voor de wangslimsets, de bloed-alcoholblokken, de zedensets en de schiethandensets zijn andere dan de algemene SIN-labels nodig. Deze zijn ontwikkeld en geproduceerd.

2. definitieve plaatsing antennes en readers in NFI-gebouw

Planning 2008

- 1. initiële testfase door leverancier: vervolgens oplevering (1 juli 2008)
- 2. opstellen SLA (onderhoud- en beheerplan T&T-systeem)
- 3. bouw inboekstation (dit is de plek waar –gelabelde- svo's het NFI binnenkomen en als zodanig geregistreerd worden)
- 4. opstellen werkinstructies/handleiding voor gebruikers
- 5. afwerking constructie antennes in NFI gebouw
- 6. operationele acceptatiefase NFI (NFI gaat vervolgens testen)
- 7. na acceptatie vindt de implementatie plaats (tot uiterlijk december 2008)

4.4 7x24

Inleiding

De terroristische aanslagen in New York, Madrid en Londen hebben aangetoond dat het belangrijk is om snel de forensische sporen op een grote calamiteiten-pd veilig te stellen. Het afgelopen jaar heeft het NFI invulling gegeven aan de toezegging om ondersteuning te kunnen geven op twee gelijktijdige calamiteiten-pd's.

Doel hierbij is om tot een betere kwaliteit van de forensische bijstand op een-pd te komen en dit af te stemmen met de ontwikkelingen bij de politie op het gebied van de forensische opsporing.

Het Operationeel Calamiteiten Team (OCT)

Het NFI heeft een Operationeel Calamiteiten Team (OCT) opgericht bestaande uit verschillende deskundigen van verschillende disciplines binnen het NFI. Dit is een dwarsverband van medewerkers die vanuit hun reguliere expertise (sporenteam, CBRN(E), Biologisch Sporenonderzoek, antropologie, technische ondersteuning enz) bij calamiteiten deel uitmaken van het OCT. In totaal maken circa 30 medewerkers deel uit van het OCT en zij zijn 7x24 uur inzetbaar. Alle OCT-leden zullen worden getraind om in chemiepak onderzoek op de PD te kunnen verrichten ivm een aanslag waarbij chemische of biologische agentia zijn gebruikt. Daarnaast maken zij deel uit van het Landelijk Team Forensische Opsporing (LTFO), wat binnen de politie is opgetuurd voor forensisch onderzoek bij calamiteiten. Het LTFO is verantwoordelijk voor het forensisch onderzoek op de calamiteiten-pd en zal daarbij geassisteerd worden door meerdere experts van het NFI.

Eerste lijn sporenteam en tweede lijn kennisclusters

Het eerste lijn sporenteam kan gezien worden als de front office, die vanuit het NFI direct op de pd aanwezig is als zich een terroristische aanslag of andere calamiteit voordoet. De tweede lijn kennisclusters kunnen gezien worden als de back office. Zij opereren in eerste instantie op de achtergrond, geven advies voor veiligstellen van sporen op de pd of voor aanpak van het onderzoek en technische mogelijkheden, raadplegen hun netwerk (nationaal en internationaal). Het sporenteam is in 2007 uitgebreid met 3 logistiek-technische ondersteuners, die calamiteiten PD's kunnen voorzien van materiaal. Met het oog daarop is in 2007 het technisch onderzoeksmateriaal uitgebreid zodat 2 PD's tegelijkertijd kunnen worden ondersteund.

Er zijn zeven kennisclusters gevormd op basis van de verwachting dat deze onderzoeksgebieden noodzakelijk kunnen zijn bij een grote (terroristische) calamiteit t.w. Chemie, Microbiologie, Engineering, Explosieven, Forensische Geneeskunde, Toxicologie en Digitale Technologie. Hierin zijn ook de verschillende aspecten van de CBRN-agentia (Chemische, Biologische, RadioNucleaire agentia) ondergebracht. Binnen deze kennisclusters worden ook 'witte vlekken' in kennis en expertise op bovenstaande gebieden verder ingevuld. Alle kennisclusters zijn m.i.v. 1 november 2007 operationeel, parallel met de definitieve opstart van het LTFO per 15 november.

Voor de verdere uitbouw van de kennisclusters wordt gewerkt volgens een vastgestelde fasering over een periode van twee jaar. Dit betekent met name de uitwisseling van bestaande kennis en kennisuitbreiding op het gebied van oa. CBRN(E).

Daarnaast is de openstelling van de biologische afdelingen verruimd met een verlengde werkdag op maandag tot en met vrijdag van 07.00 uur tot 19.00 uur.

Training, oefening en inzet

Voor de leden van het OCT en de kennisclusters is een uitgebreid training en oefening plan opgezet. Dit bestaat zowel uit bereikbaarheidstesten als kleinere en grotere oefeningen, al dan niet in multidisciplinair verband met het LTFO.

Belangrijk onderdeel hierbij is de onderlinge afstemming, maar ook de vraag hoe je onder CBRN-condities forensische sporen, zoals vingerafdrukken en DNA-materiaal kan veiligstellen. Het NFI is sinds de oprichting van het Landelijk Team Forensische Opsporing (LTFO) en het OCT vier keer in LTFO-verband ingezet bij de volgende calamiteiten:

- vreemde gezondheidsklachten bij een dierenroothandel in Hoogeveen
- de crash van een Apache-helikopter in de Betuwe
- een bomaanslag in Beiroet
- de explosie van een auto op de A13 bij Delft

Deze inzetten zijn geëvalueerd en de aanbevelingen die uit de evaluatie voortkomen, betreffen voor een deel het NFI en voor een deel de LTFO-organisatie.

4.5 Fotografie

Oprichting Fotodienst binnen het NFI

Aanleiding

Binnen het NFI is een fotodienst opgericht naar aanleiding van het rapport van de commissie Posthumus, ingesteld naar aanleiding van de Schiedammerparkmoord. Daarin staat dat het NFI tekortschiet met ondersteunend beeldmateriaal bij de rapportage van gerechtelijke secties.

Het NFI beschikte intern niet over de mogelijkheid om op adequate wijze invulling te geven aan deze behoefte.

Doel

Het inrichten van een fotodienst heeft als doel om in de toekomst te kunnen beschikken over professioneel beeldmateriaal van secties en “complexe” SVO’s.

Tijdpad

In 2007 is gestart met de werving en selectie van 4 fotografen. In mei 2008 zijn 3 fotografen gestart, de vierde fotograaf volgt binnen enkele maanden.

5 Financieel overzicht

Geormerkte gelden 2007	aangevraagd bedrag (x mln)	budget toewijzing (x mln)	realisatie 2007 (x mln)
POSTHUMUS / PVOV 2007			
		Direct	
Programma Uitrol Forensisch Samenwerkingsorganisaties	5,0	4,0	3,0
POOK	2,0	1,6	0,9
Landelijke SporenDatabank	2,0	1,6	0,6
Tracking en Tracing	0,5	0,5	0,7
1e lijn 7x24	2,4	0,7	
2e lijn 7x24		1,2	0,1
	12,0	9,6	5,3
		Indirect	
overhead PUF (20% v. 5.000)		1,0	1,0
overhead POOK (20% v. 2.000)		0,4	0,4
overhead Tracking en Tracing			
overhead Landelijke SporenDatabank (20% v. 2.025)		0,4	0,4
1e lijn 7x24 opgenomen in afd. Frontdesk			0,7
overhead 2e lijn 7x24 (20% v 2.500 +afrondding (12))		0,5	0,5
	0,0	2,3	3,0
totaal	12,0	12,0	8,3
budgetonderuitputting		budgetrealisatie	3,6

Van het aangevraagde bedrag is binnen de NFI-systematiek een deel (20%) geabstraheerd voor dekking van algemene overhead.

De rest (80%) is direct toegewezen aan exploitatierekeningen die aan de verschillende projecten zijn gekoppeld. In de kolom "realisatie" zijn de werkelijke uitgaven opgenomen die ten laste van de projectrekeningen zijn gebracht. Omdat de uitgaven voor overhead niet verbijzonderbaar zijn zijn de indirect toegewezen kosten integraal overgenomen in de kolom "realisatie".

Ook de uitgaven voor 1e lijn 7x24 zijn niet verbijzonderbare kosten en daarom integraal meegenomen in de kolom "realisatie".

De gerealiseerde budgetonderuitputting is onderdeel van de totale NFI-onderuitputting, die aan het departement is verantwoord.